

האם מי שסובל יסורים חייב ללמוד תורה?

ידועים דברי הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה (פרק א הלכה ח) :

"כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה בין עני בין עשיר בין שלם בגופו **בין בעל יסורין** בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כחו אפילו היה עני המתפרנס מן הצדקה ומחזר על הפתחים ואפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה".

לכאורה צריך לבאר, מהי כוונת הרמב"ם שאפילו בעל יסורים חייב בלימוד תורה. מה מיוחד בבעל יסורים שיש לגביו סיבה לחשוב שיהיה פטור מלימוד תורה?

ניתן להציע שתי אפשרויות :

יתכן, שכשם שבכל מצוות עשה מצינו שאין אדם חייב הוציא הון רב על קיומן, וכן אינו חייב לטרוח טרחה רבה לקיום מצוות עשה, כפי שמצינו בכמה הלכות, עיין מנחת אשר בראשית סימן נט שהביא לכך שבע מקורות¹, היה מקום לטעון שגם בעל יסורים אינו חייב לטרוח ולעסוק בתורה, משום שייסורים מקשים ביותר על האפשרות להתרכז, והדבר עלול להיות כרוך בטרחה רבה עבורו. לכן מבאר הרמב"ם ששונה מצות לימוד תורה משאר המצוות בענין זה, שעל האדם לטרוח ביותר בכדי ללמוד תורה אפילו אם הוא בעל יסורים.

בהקשר זה מצינו בפרשת ניצבים (ל, יא-יד) :

"כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאה היא ממך ולא רחוקה היא, לא בשמים היא לאמור מי יעלה לנו השמימה ויקחנה לנו וישמיענו אותה ונעשנה... כי קרוב אליך הדבר מאוד בפידך ובלבבך לעשותו".

כידוע, נחלקו הראשונים האם פסוקים אלו עוסקים במצות התשובה, או בכללות החיוב להשיג את דברי התורה ולקיימם. רש"י, מפרש פסוקים אלו על לימוד התורה, וכך הוא כותב :

"לא בשמים היא - שאילו הייתה בשמים, היית צריך לעלות אחריה וללומדה".

¹ כמובן שלכך ישנם גדרים הלכתיים ולא כל "טרחה" פוטרת מקיום מצוות...

מבואר מדברי רש"י שאין גבול לחובת הטורח שאדם מצווה לטרוח בכדי ללמוד את התורה. (ניתן להשוות דברים אלו למה שנאמר בגמרא בחולין (קלט, א) לגבי מצות שילוח הקן: "יכול יחזור בהרים ובגבעות כדי שימצא קן? תלמוד לומר 'כי יקרא', במאורע לפניך". הנה לנו שתי מצוות, באחת אינו מחוייב לחפש בהרים ובגבעות, ובשניה חייב אפילו לעלות לשמים).

בביאור הדברים נראה, שלמרות שבדרך כלל אין האדם מצווה לטרוח טרחה רבה לקיום המצוות (אף שבודאי שכרו רב אם יעשה כן), שונה הדבר במצוות תלמוד תורה, ומשום שהיא מצוה כללית ובסיס לכל המצוות, שהרי ללא לימוד תורה אין האדם יכול לדעת כיצד לקיים את כל המצוות, וכן כל צורתו ומהותו של היהודי היא בחיבורו לתורה וללימודה, ולכן לגביה קיימת חובה גדולה יותר לטרוח עד קצה היכולת בכדי ללמוד את התורה.

אפשרות נוספת שניתן להציע בביאור החידוש הכתוב בדברי הרמב"ם, היא שהיה מקום לומר שתורה הנלמדת על ידי יסורין אינה מאפשרת עיון והעמקה בדברי התורה, ולא מתאפשר כי אם לימוד שטחי או קריאה בלבד, ולגבי זה בא הרמב"ם ללמדנו, שלמרות זאת חייב בעל היסורין בלימוד התורה לפי כחו ולפי יכולתו.

ואכן, אף שבפועל גם אם אינו יכול להעמיק בתורה פוסק הרמב"ם שזו עדיין חובתו ללמוד כפי יכולתו, באמת כשאדם יכול ללמוד תורה בעיון ואינו עושה כן אלא לומד בצורה שטחית, או לומר תנ"ך וכדומה, במקום לעסוק בהויות אביי ורבא ובהלכה למעשה, יש בדבר משום ביטול תורה.

מקור הדברים בקושיה הידועה של האחרונים על מה שמצינו במסכת מגילה: "מבטלין תלמוד תורה למקרא מגילה". רבים מהאחרונים תמהו, מדוע קריאת מגילה נחשבת ביטול תורה, הרי גם היא דברי תורה!

נאמרו על קושיא זו מספר תירוצים, אמנם התירוץ הרווח ביותר, הוא שאכן, כשאדם עוסק בתלמוד ובדברי הפוסקים להלכה ולמעשה, להפסיק מזה בכדי לקרוא בנביא, נחשב ביטול תורה.

עוד ידועה בהקשר זה מחלוקת הפוסקים הגדולה שהובאה בשו"ע (אורח חיים סימן מו, ט) בענין ברכות התורה:

"לא יקרא פסוקים קודם ברכת התורה, אעפ"י שהוא אומרם דרך תחנונים. ויש אומרים שאין לחוש, כיון שאינו אומרם אלא דרך תחנונים, ונכון לחוש לסברא ראשונה. הגה: אבל המנהג כסברה אחרונה, שהרי בימי הסליחות מתפללים הסליחות ואח"כ מברכין על התורה עם סדר שאר הברכות, וכן בכל יום כשנכנסין לבהכ"נ אומרים כמה פסוקים ותחנונים ואח"כ מברכין על התורה".

מבלי להיכנס במסגרת מצומצמת זו לפרטי הענין, יסוד המחלוקת היא האם קריאת פסוקים דרך תחנונים, אף שהם כוללים הבנה של הנאמר, היא בכלל תלמוד תורה, או שככל שאין כאן "עיון ולימוד", אין זה נחשב כקיום מצות תלמוד תורה ואינו מברך על כך ברכות התורה.

ובאופן שאינו מבין כלל, כבר כתב המגן אברהם (סימן נ' ס"ק ב) שאין זה לימוד כלל, ויש שחלקו עליו, ולא נאריך בזה כאן, אבל על כל פנים העיקרון הוא ברור, שיש בהחלט מקום לטעון שבעל יסורים שאינו יכול להתרכז וגם אם יטרח ללמוד לא יוכל לעיין ולהעמיק בלימודו יהיה פטור מלימוד תורה, ועל כך כותב הרמב"ם שלמרות זאת אין זו סיבה שיהיה מנותק לחלוטין מלימוד תורה ועדיין חייב ללמוד בכל כוחו – כיכולתו.

עד כאן בביאור דברי הרמב"ם. והנה, רבינו הכסף משנה כידוע טורח בכל מקום ומקום להביא ראיה ומקור מן הש"ס לדברי הרמב"ם. מעניין ללמוד את הראיה שהביא לדברי הרמב"ם האלו. כך הוא כותב:

"מצינו בגמרא כמה חכמים שהיו חולים ועניים, כמו ר' אלעזר בר"ש בהפועלים (בבא מציעא פד, א-ב) שהיה חולה, ור' חנינא בן דוסא בתעניות (תענית כה, א) והלל בפרק אמר להם הממונה (יומא לה) שהיו עניים וכולם עוסקים בתורה".

נתמקד בראייתו לענין בעל יסורים. הוא מביא מקור לדברי הרמב"ם מהמעשה שמצינו בבבא מציעא על רבי אלעזר ברבי שמעון. בגמרא שם מסופר, שרבי אלעזר בן רבי שמעון היה מקורב למלכות. פעם אחת הסגיר למלכות יהודי אחד שהיה ספק שמא היה צדיק ולא היה צריך למוסרו. בכדי לכפר על מעשה זה, קיבל עליו יסורים:

"קביל עליה יסורי. באורתא הוּו מייכי ליה שיתין נמטי (בערב היו מציעים תחתיו במטתו ששים סדינים נקיים). לצפרא נגדי מתותיה שיתין משיכלי דמא וכיבא (ובבוקר היו מוציאים מתחתיו ששים קערות מלאות דם שנעשה לבן, מהשחין שבא עליו). למחר, עבדא ליה דביתהו (כל בקר היתה אשתו מכינה לו רפואה) שיתין מיני לפדא (ששים מיני מאכל עשויים מתאנים), ואכיל להו, וברי (והיה אוכל מהם ומבריא). ולא הות שבקא ליה דביתהו למיפק לבי מדרשא (אשתו לא היתה נותנת לו ללכת לבית המדרש), כי היכי דלא לדחקהו רבנן (כדי שלא יצערו אותו החכמים, שהיו מקפידים עליו על שהיה מוסר גנבים למלכות). באורתא אמר להו (בערב היה אומר ליסורים): אחיי ורעיי, בואו! בצפרא אמר להו (בבוקר היה אומר להם): זילו (עזבו אותי) מפני ביטול תורה".

בפשטות, מוכיח הכסף משנה מכך שהיה עוסק בתורה למרות מצב הייסורים שלו, שגם בעל יסורים חייב בלימוד תורה. אך לכאורה ראייתו אינה מובנת: הרי מבואר בגמרא שלפני שהיה עוסק בתורה היה מגרש את הייסורים, בכדי לא להתבטל מן התורה, ואם כן כשהיה לומד לא היה

במצב של "בעל ייסורים"! הדבר דומה לכאורה למי שהוא בעל ייסורים ובידיו ליטול משככי כאבים ועל ידיהם הוא מרגיש מצויין, האם יש צד שלא יהיה חייב לעשות כן בכדי ללמוד תורה? ואם כן, מה הראיה שגם מי שבפועל כעת נמצא במצב של ייסורים חייב ללמוד תורה?

יתרה מכך, לכאורה המקרה של רבי אלעזר שונה לחלוטין משאר בעל יסורין, שהרי רבי אלעזר הוא זה שהביא את היסורים על עצמו! לכאורה פשוט, שאם לא היה בכוחו להסיר מעצמו את היסורים, היה אסור לו להביא על עצמו יסורים שהיו גורמים לו לביטול תורה, ובהכרח שרק משום שהיה יכול לסלקם הותר לו הדבר, ואם כן בודאי שאין מצבו נידון כשאר בעל יסורים!

לגודל התמיהה, יתכן שרבינו הכסף משנה פירש את הדברים שלא כמו שביארנו לעיל, שהוא על פי פירושו של רש"י בסוגיה, אלא על פי דרכו של המהר"ל בחידושי אגדות. מהר"ל מפרש, שאין הכוונה שהיה קורא ליסוריו בלילה ומגרשם ביום, אלא שבעקבות צערו הביא עליו הקב"ה יסורין לכפרה, ורבי אלעזר היה מקבל אותם עליו באהבה, ומאחר שקיבלם עליו באהבה, זיכה אותו הקב"ה שיהיו אלו יסורים שמתגברים בלילה, ונחלשים בבוקר, אמנם באמת עדיין היה סובל מיסוריו גם בשעות היום.

(על פי פירוש זה מתורצות כמה קושיות שיש במעשה זה, כגון מדוע לא סילק אותם גם בלילה שהרי יש חובה גם ללמוד תורה בלילה, ולפי מהר"ל מתורץ, מאחד שלא הוא הביאם על עצמו בזמן מסויים).

לפי ביאור זה מובן בפשטות, שגם בשעות היום היו לו יסורים, אלא שנחלשו, ומכל מקום התגבר לעסוק בתורה, ומזה מביא הכסף משנה מקור לדברי הרמב"ם.

ואולי גם לשיטת רש"י יתכן לומר שאף שבבוקר היה מסלק את יסוריו, לא היה בכוחו להסירם לגמרי, אלא להחליש אותם קמעא בכדי שיוכל לעסוק בתורה, ומכל מקום היה זה מתוך ייסורים ולא בבריאות מלאה.

הקב"ה יזכנו לעסוק תמיד בתורה מתוך בריאות איתנה ומנוחת הנפש.